

Lezen + schrijven = tekstvaardigheid

1. Inleiding

Vaak oefenen we talige vaardigheden, zoals bijvoorbeeld lezen en schrijven, als aparte, geïsoleerde onderdelen binnen het vak Nederlands. Dat zien we ook terug in een aantal lesmethodes, waarin de vaardigheden apart (in hoofdstukken en/of modules) worden aangeboden. Tegelijkertijd is het zo dat leerlingen deze vaardigheden in het dagelijkse leven en bij andere vakken gelijktijdig moeten toepassen om goed te kunnen functioneren. Een duidelijk voorbeeld waar we de verschillende vaardigheden vaak zien samenkomen, is het profielwerkstuk: leerlingen onderzoeken een fenomeen, verwerken een scala aan geschreven, gesproken en/of visuele ‘teksten’, houden interviews, verwerken data, schrijven een onderzoeksverslag en presenteren daarover.

Om leerlingen daar goed op voor te bereiden, zien we de laatste jaren een verschuiving in het los aanbieden van deze vaardigheden naar een meer geïntegreerde aanpak. Zowel uit onderzoek als uit ervaring van leraren blijkt dat leerlingen door verkaveling in aparte vaardigheden een overladenheid ervaren aan strategieën en informatie en/of dat ‘logische’ transfers niet worden gemaakt (terwijl de vaardigheden elkaar juist kunnen versterken). Op steeds meer scholen wordt daarom gepleit om de verschillende activiteiten gecombineerd en in de context aan te leren. Deze bevindingen uit de praktijk worden vanuit verschillende onderzoeken ondersteund. Zo blijkt schrijven de leesvaardigheid van leerlingen te vergroten. En andersom blijkt het ook effectief om in het schrijfonderwijs niet alleen teksten in te zetten als documentatie, maar ook als materiaal om te analyseren, bestuderen en erop te reflecteren (Graham & Herbert 2010).

Door onder andere schrijven en lezen geïntegreerd aan te bieden, kunnen we ons in de klas richten op het overkoepelende doel: het aanleren van tekstvaardigheid. Op die manier komt de tekst in haar context centraal te staan, waarbij leerlingen verschillende genres, registers en retorische middelen in verschillende contexten kunnen inzetten.

2. Strategieën

Het gecombineerd aanbieden van lees- en schrijfonderwijs zet niet alleen de tekst centraal. Door het gecombineerde lezen en schrijven (GLS) kunnen leerlingen de strategieën die nodig zijn voor beide vaardigheden leren combineren. Bijvoorbeeld: door het gebruik van de leesstrategie ‘visualisatie’. Het visualiseren van het verhaal tijdens het lezen van een verhalende tekst kan zorgen dat je sprongen in de tijd of onduidelijkheden in de context beter begrijpt (Bos 2016). We kunnen dit illustreren aan de hand van de volgende twee zinnen: *Bram fietst op weg naar school door scherven. | Vanmiddag moet hij naar huis lopen.* Als een leerling tijdens het lezen de situatie visualiseert, zal hij beter begrijpen waarom Bram naar huis moet lopen: zijn band is lek. Door de twee zinnen met elkaar (en met eigen voorkennis) te combineren en te visualiseren, is de situatie goed te begrijpen.

Uit onderzoek blijkt dat het gebruik van deze strategie ook voor het schrijven van een verhaal positief is (Oatley & Olson 2010). Het visualiseren helpt de leerlingen bij de structuur en opbouw van de tekst. Doordat de leerlingen het nut van de strategie zien bij verschillende vaardigheden, kunnen ze deze gecombineerd gaan gebruiken. Dat gebeurt tot op heden te weinig: 95% van de leerlingen van 11 tot 14 jaar geeft aan dat ze bij het lezen van romans visualiseren; slechts 50% van de leerlingen roept beelden op bij schoolboekteksten over geschiedenis, biologie en literatuur (Van de Ven 2009).

3. Tekstvaardigheid

Lezen en schrijven hebben in het onderwijs hetzelfde doel, namelijk tekstvaardigheid (en meer algemeen: geletterdheid). In geïntegreerd lees- en schrijfonderwijs (GLS) is de samenbindende factor de wijze waarop in teksten betekenis wordt gerealiseerd: de schrijver geeft betekenis met een tekst en de lezer geeft betekenis aan een tekst. Bij beide vaardigheden staat de tekst dus centraal en is de context van groot belang. Door middel van GLS ontdekken leerlingen steeds meer aan de teksten die ze lezen, schrijven en/of bespreken. Daarvoor doorlopen de docent en de leerlingen verschillende fasen van de onderwijsleercyclus (Burns & Joyce 1991; Van Silfhout 2016). Zo kunnen leerlingen zich op de context van de tekst oriënteren en oefenen ze met lezen en schrijven rond het thema van de tekst.

In de onderwijsleercyclus zijn verschillende fasen te onderscheiden: ‘oriënteren’, ‘instrueren’, ‘begeiden’, ‘stimuleren’ en ‘evalueren’ (zie: Figuur 1).

Figuur 1 – De onderwijsleercyclus.

Wanneer bijvoorbeeld het verslag als genre centraal staat, kan de leraar ervoor kiezen om het nieuwsbericht als tekstsoort erbij te nemen. Om aan te sluiten bij de belevingswereld van de leerlingen, kan de leraar bijvoorbeeld kiezen voor de berichtgeving rondom de orkaan Irma: hoe ver staat het onderwerp bij ons vandaag? En de plaatsen die zijn getroffen? Kennen we personen uit de getroffen gebieden? Welke berichtgeving vanuit welke media en met welk perspectief selecteren we? Hoe kleurt de berichtgeving onze opvattingen over de gebieden (corruptie, plundering, etc.)? Tegelijkertijd is het belangrijk om focus aan te brengen. Wat is het doel en de context van het nieuwsbericht en wat willen we uit de lessen halen? Zo kan de leraar er bijvoorbeeld voor kiezen om juist te focussen op het perspectief van waaruit een tekst is geschreven en op de (on)bewuste framing daardoor.

4. Combinatie maakt sterk

Door in onderwijs lezen en schrijven te integreren, kan je ervoor zorgen dat ook op het niveau van de lesstof samenhang zichtbaar wordt voor de leerlingen. Leerlingen leren bijvoorbeeld dat de inzet van de verschillende strategieën, voorbeelden en beelden bij beide vaardigheden van belang is. De systematische aanpak waarin verschillende fases van de onderwijsleercyclus aan bod komen, zorgt er ook voor dat de beide vaardigheden aan bod komen. Daarnaast wordt, door het centraal stellen van de tekst, ook veel over inhoud, context en vorm van de boodschap gesproken, gediscussieerd en overlegd. Door te werken met genres en thema's die aansluiten bij de belevingswereld

van de leerlingen (nodig bij andere vakken en/of vervolgonderwijs, veel voorkomend in het dagelijks leven) zullen zij de gebruikte aanpak en strategieën beter begrijpen en de transfer sneller maken naar andere contexten en nieuwe teksten of producten. Het verbinden van de vaardigheden door de overkoepelende term ‘tekstvaardigheid’ zorgt ervoor dat het schoolvak Nederlands samenhangend en betekenisvol is voor docent en leerling.

5. Meer informatie en materialen

Het ontwikkelinstrument, beproefde lessenseries en bewerkte methode-opdrachten rond verhalen, betogende teksten, instructies, verklaringen en andere genres voor onder- en bovenbouw vmbo, havo en vwo vindt u op <http://nederlands.slo.nl/gls>.

Referenties

- Bos, L.T. (2016). *Moving beyond words: Supporting text processing using a situation model approach*. [Proefschrift]. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.
- Burns, A., & H. Joyce (1991). *Teachers' voices 4: Staying learner-centred in a competency-based curriculum*. Sydney: National Centre for English Language Teaching and Research, Macquarie University.
- Oatley, K. & D. Olson (2010). “Cues to the imagination in memoir, science, and fiction”. In: *Review of General Psychology*, 14 (1), p. 56-64.
- Silfhout, G. van (2016). “Ik ren harder en probeer de persoon af te schudden. Een lessenserie geïntegreerd literatuur-, lees- en schrijfonderwijs”. In: *Van 12 tot 18*, 26 (1), p. 12-14.
- Ven, A. van de (2009). “Actief lezen: zie, voel en (be)grijp de tekst. Het belang van het oproepen van mentale beelden en zintuiglijke gewaarwordingen bij tekstbegrip”. In: *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 48, p. 451-461.